

Mariàngela Vilallonga

Horaci,
poeta llatí.

No podem incloure dins d'aquest apartat l'hel·lenista gironí Pere Pericay perquè va orientar la seva tasca de filòleg cap a d'altres camins, però un dels seus articles ens servirà per introduir aquest capítol de traduccions i traductors. L'any 1966 Pericay participava en el «III Congreso Español de Estudios Clásicos», celebrat a Madrid, amb una aportació titulada *Sociología de la traducción de los clásicos antiguos*, publicada dos anys més tard en el segon volum de les Actes del Congrés. Pericay assenyalava la importància del criteri d'elecció del mateix traductor en el cas del versionament dels autors antics: «Sin duda es un interés comparativo el que manifiesta el traductor –damos por supuesto que doblado de escritor– por la obra de creación de los demás»; però afegeix més endavant que no és menys important la pressió que exerceix la mateixa societat sobre el traductor: «El grupo social, estético o ideológico en vigencia no sólo impone sus formas de expresión a la traducción –siempre, entiéndase, que el traductor sea también creador–, sino que a nivel estético limita al traductor sus autores, es decir, pone límite a sus elecciones. «Finalment Pericay constata el fet que «Hay que realizar la obra en nuestra *parole* de hoy», afirmació que el porta a concloure que «la traducción envejece».

Si ens fixem en els traductors gironins dels clàssics grecs i llatins dels segles XIX i XX, no farem res més que confirmar l'anàlisi del Dr. Pericay. La majoria foren creadors a més de traductors; l'elecció dels autors que van traduir va ser, quasi sempre, fruit d'una tria personal, perquè es pot resseguir la influència d'aquests en la seva obra de creació, però al mateix temps aquesta tria va resultar molt influenciada per l'època que els va tocar de viure, i finalment moltes de les traduccions han anat envellint amb el pas dels anys.

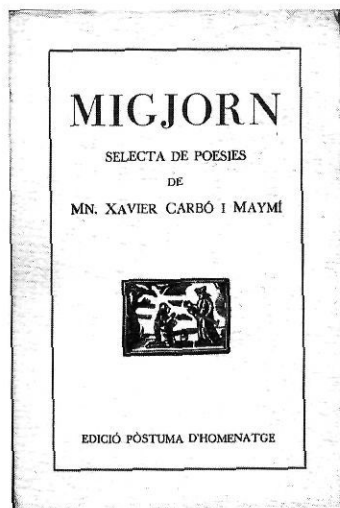
Els llatínistes i hel·lenistes del nou-cents gironí són eclesiàstics, i s'enclouen en una tradició eclesiàstica catalana representada per grans noms com Costa i Llobera o Llorenç Riber, traductors dels clàssics i al mateix temps creadors amb una clara influència dels autors grecs i llatins.

Joan Planas i Feliu

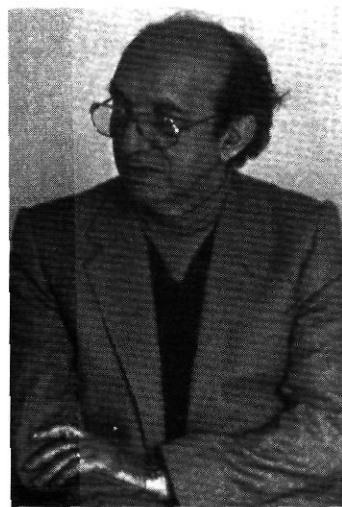
Si ens remuntem al segle passat ens trobarem amb l'obra de traducció de mossèn Joan Planas i Feliu, nascut a Santa Coloma de Farners el dia 12 de juny de 1847. Planas estudià al Seminari de Girona on es va ordenar sacerdot. La seva carrera sacerdotal s'inicià com a vicari de la parròquia de Figueres, passa per ser ecònom de Begur, i per tornar novament a Figueres, però ja com a rector, on va restar fins a la seva mort, l'any 1896. (1) L'obra de Planas i Feliu va ser publicada pòstumament i gràcies a l'interès de la seva germana. En el volumet s'hi recollien els poemes de creació i els traduïts sota el títol *Semprevivies. Poesies de Mossèn Joan Planas y Feliu*. Fou editat a Figueres a la impremta de «La Veu de l'Empordà» l'any 1910, amb un pròleg de Mossèn Josep Pou i Batlle.

Planas i Feliu només va traduir Horaci, poeta que com veurem més endavant és el predilecte dels nostres traductors del nou-cents, i segons paraules de Carles Miralles «potser el clàssic llatí més freqüentat a la literatura catalana moderna». (2) D'Horaci va versionar l'epode II, aquell

Xavier
Carbó
i Maymí

Pere
Pericay

famós *Beatus ille...*, i l'oda XIV del llibre segon, que s'inicia amb *Eheu fugaces, Postume, Postume/labuntur anni...*, ambdós poemes inclosos en l'edició esmentada. La resta del volum l'integren trenta-vuit composicions originals i una imitació de Lamartine. Però, Planas i Feliu va traduir cinc odes horacianes més, quatre del llibre tercer i una del llibre quart, publicades precisament a l'antiga *Revista de Gerona*, de l'any 1881, (3) algunes de les quals havien estat presentades als Jocs Florals. Aquest mateix any Planas i Feliu fundaria a Girona el primer setmanari de la ciutat *La Vetllada*.

Maria Àngels Anglada destaca de les versions de Planas i Feliu «una gran riquesa de vocabulari», sobretot pel que fa a la traducció del *Beatus ille*, a més de «la virtut de la concreció de les paraules», i «un afinat sentit per triar entre aquesta "paternal hisenda" del català».

Joaquim Gou i Solà

Tres anys més jove que Planas i Feliu era, el també eclesiàstic, Joaquim Gou i Solà. Va néixer a Figueres l'any 1850, s'ordenà sacerdot l'any 1876, es llicencià en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona l'any 1880 i es doctorà en teologia a la Universitat de València l'any 1883. Va ser primer catedràtic de llatí i més tard catedràtic de filosofia del Seminari gironí. Gou i Solà va conrear la composició llatina, en prosa i en vers, tal i com és estudiada en l'apartat corresponent d'aquest dossier. Però en aquestes pàgines cal recordar la seva versió castellana de l'obra llatina del cardenal Margarit, *Templum domini*, tot i que fos escrita el segle XV i no sigui d'un autor clàssic.(4)

Xavier Carbó i Maymí

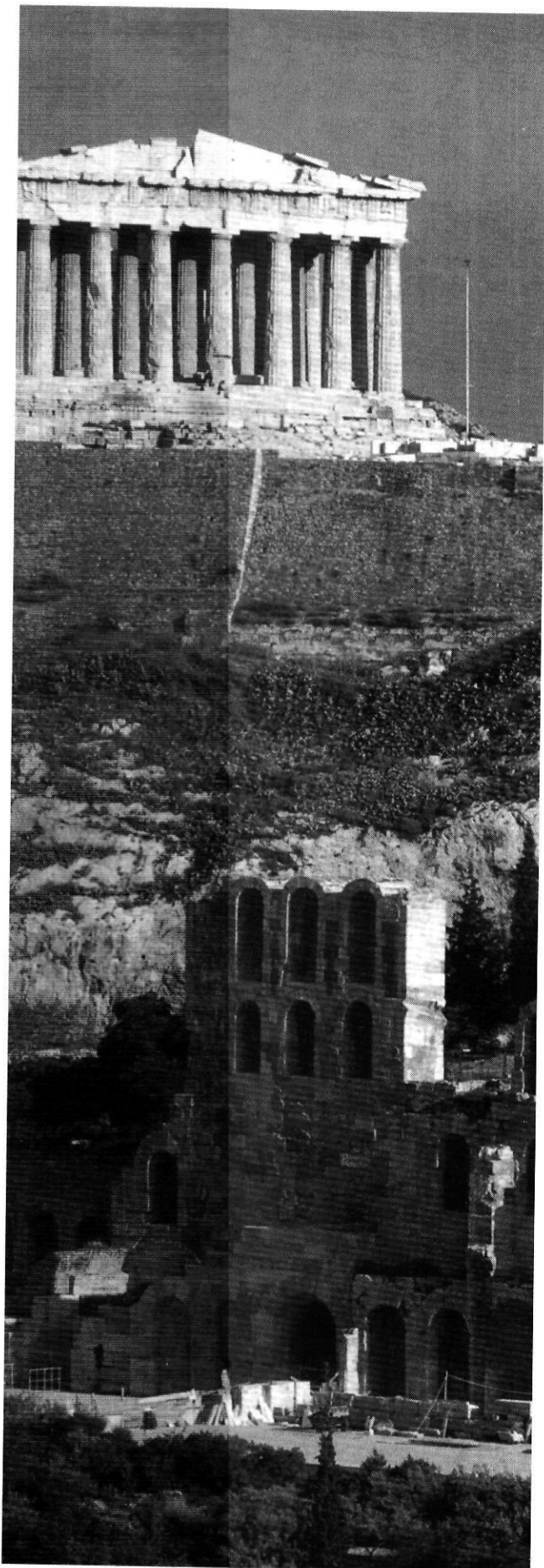
Tres anys abans de la mort de Planas i Feliu, és a dir el 22 de setembre de l'any 1893, naixia Xavier Carbó i Maymí a Cassà de la Selva. També va seguir la carrera eclesiàstica al Seminari de Girona, alhora que portava a terme una intensa activitat sobretot com a poeta i traductor, però també com a filòleg, etnòleg i folklorista.(5) L'any 1916 l'Institut d'Estudis Catalans li va proposar una beca, per tal d'anar a estudiar Filologia Romànica a la Universitat de Friburg, però una greu malaltia el va retenir a casa seva, fins

que va morir la tardor del 1918, víctima d'una epidèmia de grip que va assolir Cassà de la Selva.

L'any 1919 els seus amics i condeixebles reuniren i donaren a conèixer gran part dels poemes que Xavier Carbó, l'amic i coetani de Carles Riba, havia deixat inèdits. Sota el títol *Migjorn. Selecta de poesies*, apareixia a Girona, també pòstumament com el del seu predecessor Planas i Feliu, un volum que recollia poemes de creació, versions d'alguns autors francesos i d'un sonet de Petrarca i les traduccions dels clàssics llatins, Horaci i Sèneca, que és el qui en aquests moments ens interessa.(6) Concretament la tragèdia *Medea* de Sèneca, que va enllestir la tardor de 1912 i l'epístola titulada *Art poètica*, d'Horaci que va enviar a Carles Riba per tal que li'n fes la crítica l'any 1913. No apareix al volum la traducció de l'oda III, 21 d'Horaci *O nata mecum consule Manlio...* que havia sortit publicada a *La Revista* l'any 1916. En una de les cartes que Carbó escriví a Riba li deia fins i tot: «m'havia fet la il·lusió de traduir l'*Eneida* de Virgili; però suposo que vos la deveu traduir». Ni l'un ni l'altre ho van arribar a fer, sinó Llorenç Riber.

Amb la traducció de la més llarga de les epístoles horacianes (476 hexàmetres), Carbó s'afageix a un moment de recuperació d'Horaci i ho fa amb la versió de l'obra que millor pot representar l'autor llatí, no solament perquè a través d'ella es pot conèixer el caràcter de la literatura llatina, sinó perquè, a més, permeté que Carbó assagés l'adaptació de l'hexàmetre al català, com ja havien fet també Riba el 1911 en la seva versió de les *Bucòliques* de Virgili, i Maragall en la seva versió dels *Himnes Homèrics*, publicada el 1913 però iniciada ja el 1910. La tragèdia de Sèneca oferia al cassanenc l'atractiu de ser «la tragèdia de les tragèdies de tan crua i palpitant; amb una mètrica tota enrevessada de sàfics, glicònics, anapèstics, iambes catalèctics i algun hexàmetre», segons el text d'una carta que Carbó envià a Riba. Potser caldria destacar, de la tasca de traductor de Carbó, la seva fidelitat al text llatí, la fluïdesa de la seva composició mètrica, tot i la dificultat i la rigidesa de l'hexàmetre i l'ús d'un català entenedor i planer.

La influència dels clàssics, especialment de Virgili i d'Horaci, també es deixa sentir amb força en l'obra de creació de Xavier Carbó. Alguns dels seus poemes, com és el cas de *Virgiliana*, és a més d'un homenatge a Virgili, una recreació de la poesia bucòlica del mantuà.

Joan
Mínguez
i Defís

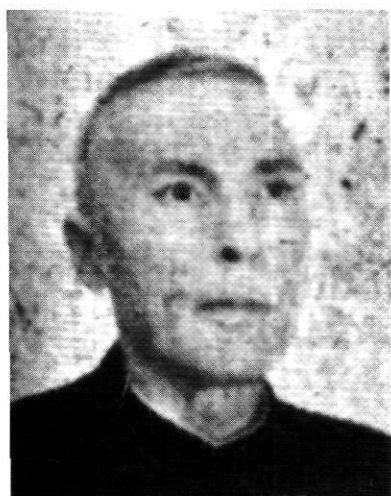
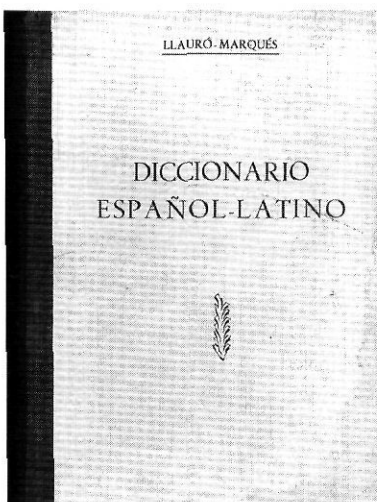
Josep M. Llovera i Tomàs

A Castelló d'Empúries va néixer l'any 1874 el canonge Josep M. Llovera qui moriria a Barcelona l'any 1949. Tot i que era més gran que Xavier Carbó, va començar a publicar més tardanament. Llovera va ser professor de sociologia al Seminari de Barcelona. Però aquí ens interessa la seva obra de traducció dels clàssics. Llovera va traduir bàsicament dos autors, Horaci i Sant Agustí. Les diferents versions de poemes horacians van ser publicades en llocs molt diversos entre 1926 i 1936, i no van ser reunides en un sol volum fins a l'any 1975 en què van ser editades per l'Acadèmia Catòlica de Sabadell en la que seria la primera edició íntegra de l'obra horaciana traduïda en vers català. Perquè el canonge Llovera també va assajar de traduir Horaci en vers basant-se en els ritmes i metres del text llatí. Aquest intent, però, li va valer moltes crítiques, entre d'altres d'Agustí Esclasans,(7) no pas per l'adaptació que en féu Llovera, sinó pel fet mateix de traslladar a vers català els metres llatins i grecs. Justament aquesta dependència de la mètrica clàssica és la que fa que les traduccions de Llovera siguin molt precises, molt literals, però abocades inevitablement a ser un calc del text llatí, gairebé una transliteració, més que no pas una interpretació. Amb tot, era precisament això el que pretenia Llovera quan afirmava: «mancat jo de numen/ per res fe original m'accontento calcant les belleses/ més exquisides de l'Hel·las i el Laci».(8)

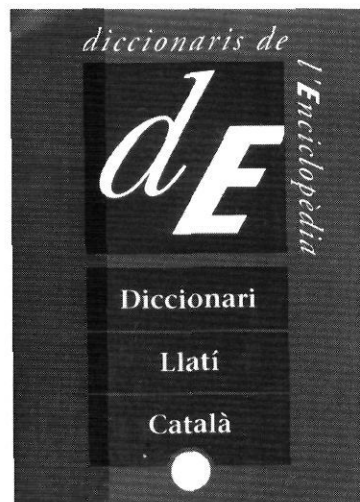
Una de «les belleses de l'Hel·las» que el canonge Llovera va versionar al català va ser la *Ilíada*; ho va fer, però, de manera incompleta, només els quinze primers cants. I ho va fer en hexàmetres, com en l'original grec. Per a Carles Miralles la traducció de la *Ilíada* és més aconseguida i més elaborada.

Joan Mínguez i Defís

Tot i que Joan Mínguez Defís va néixer a l'Argentina l'any 1900, l'hem d'incloure dins dels llatínistes gironins perquè als quatre anys es va traslladar a viure a Figueres amb la seva família. Va iniciar la carrera eclesiàstica, de nen, però als divuit anys va abandonar el Seminari gironí i ben aviat va triar Barcelona per viure. Tot i que va exercir feines diverses i gens relacionades amb les lletres (7),

Joan
Llauro
i Padrosa

des de 1918 i fins a 1933 va obtenir diversos premis literaris. Autor d'una novel·la, *Dies verges*, publicada l'any 1929, i de diversos poemaris, *Prímícies. Poemes juvenils* de 1920, prologat precisament pel gran llatinista i escriptor Llorenç Riber, o *Moments. Cançons, poemes, pamflets* de 1924, entre d'altres obres, ens interessa especialment la seva tasca de traductor d'autors llatins, que s'havia iniciat amb la versió d'una de les elegies de les *Tristia* d'Ovidi al primer volum de poemes.

Però, el nom de llatinista li ve a Mínguez de la traducció de les obres completes dels elegíacs llatins Tibul i Properci, per encàrrec de la Fundació Bernat Metge. Efectivament, l'any 1925 apareixia la versió de Tibul, *Elegies*, amb text i traducció de Carles Magrinyà i Joan Mínguez, el volum 11 de la Col·lecció, i al mateix temps al volum 12 la versió de Properci, *Elegies*, amb text establert pel Dr. Joaquim Balcells i traducció de Joan Mínguez. La introducció de Tibul la va fer Magrinyà, mentre que la de Properci és obra de Mínguez. El revisor de les traduccions de Mínguez va ser Carles Ribà. Les versions de Mínguez són acuradíssimes, però potser es ressenten d'una obscuritat que no se li ha de retreure al traductor sinó als mateixos textos llatins. En tot cas Mínguez en surt molt airós de la prova, i és de doldre que la seva professió l'impedís de donar continuïtat a la tasca de traductor.

Marià Bassols de Climent

A Figueres, el 12 de desembre de 1903, havia nascut Marià Bassols de Climent, catedràtic de Filologia Llatina de la Universitat de Barcelona des de 1932 fins a la seva mort l'any 1973. Bassols de Climent és un dels màxims representants de la Filologia Clàssica espanyola, la seva càtedra va crear escola a Barcelona i d'ella en van sortir grans llatinistes que seguiren el seu mestratge sever i rigorós. El Dr. Bassols ja havia cursat els seus estudis a la Universitat de Barcelona, on s'havia llicenciat en Filosofia i Lletres amb Premi Extraordinari l'any 1924. Dos anys més tard obtenia el doctorat, també amb Premi Extraordinari a la Universitat de Madrid amb una tesi que apareixia publicada el mateix any. La seva docència sempre va tenir lloc a la universitat, primer a la de Barcelona com a ajudant, després a la de Sevilla ja com a catedràtic per oposició, plaça que aconse-

guí als vint-i-tres anys, amb la qual cosa va ser un dels catedràtics universitaris més joves de l'Estat espanyol de tots els temps. Posteriorment ocupà la càtedra de la Universitat de Granada, i ja de nou a Barcelona a partir de 1932, com ja hem assenyalat.

El currículum del Dr. Bassols és inacabable. Només en destacarem, en aquest apartat, que va ser director de l'Escola de Filologia de Barcelona, adscrita al Consejo Superior de Investigaciones Científicas i director, però també fundador, de la Colección Hispánica de Autores Griegos y Latinos, patrocinada pel Ministerio de Educación y Ciencia i pel mateix CSIC, que va publicar quaranta volums en vida del Dr. Bassols. Va ser el promotor juntament amb el professor Joan Bastardas de l'importantíssim *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*. Especialista en l'historiador Tàcit, va tenir cura de l'edició comentada de les seves *Històries*, en castellà, i de l'edició crítica, traducció catalana i notes en quatre volums per a la Fundació Bernat Metge, des de 1949 fins a 1962; els dos primers volums amb la col·laboració del professor Josep M. Casas Homs i els dos darrers amb el professor Miquel Dolç. També va traduir al castellà les *Vidas de los doce césares* de Suetoni, en quatre volums, des de 1964 fins a 1970, dins la Colección Hispánica de Autores Griegos y Latinos. No cal dir que la bibliografia del Dr. Bassols s'enriqueix molt més amb el gruix de treballs i tractats que va publicar sobre sintaxi i fonètica llatines, encara avui dia imprescindibles per a qualsevol estudiant de Filologia Llatina, però que seran ressaltats en un altre apartat.

Eduard Valentí i Fiol

Un dels llatinistes catalans més lúcids de tots els temps va ser, sense cap mena de dubte, Eduard Valentí i Fiol. Va néixer a Pals el 19 de gener de 1910. Després d'estudiar el batxillerat a Ripoll i al vell institut del carrer de la Força de Girona, es va llicenciar en Filologia Clàssica l'any 1932. Des d'aleshores i fins a la seva mort, ocorreguda l'any 1971, en plena maduresa intel·lectual, va exercir de professor de llatí, començant a l'institut-escola de la Generalitat i a la primera Universitat Autònoma de Barcelona i acabant a la Universitat Autònoma creada el 1968 a Sant Cugat del Vallès. Entremig va

Eduard
Valentí
i Fiol

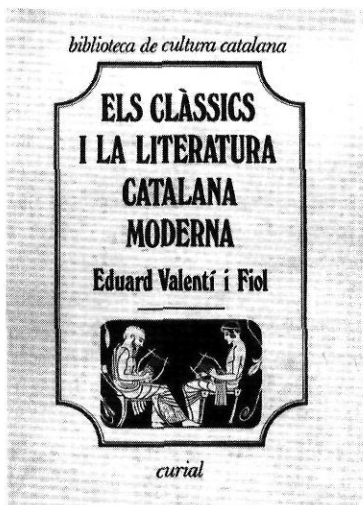

exercir de catedràtic dels instituts del Ferrol, de Santiago de Compostela, de Castelló, de Reus i del «Balmes» de Barcelona. Llatínia destacat i reconegut, va voler dedicar els darrers anys de la seva vida a qüestions de la literatura catalana relacionades amb els clàssics grecs i llatins i «amb els grans moviments culturals, literaris i ideològics de l'Europa moderna i contemporània», com assenyala Antoni Comas al pròleg del volum pòstum que recull tots aquests treballs de Valentí sota el títol *Els clàssics i la literatura catalana moderna*, publicat a Barcelona l'any 1973, una obra cabdal de la crítica i la història de la literatura catalanes.

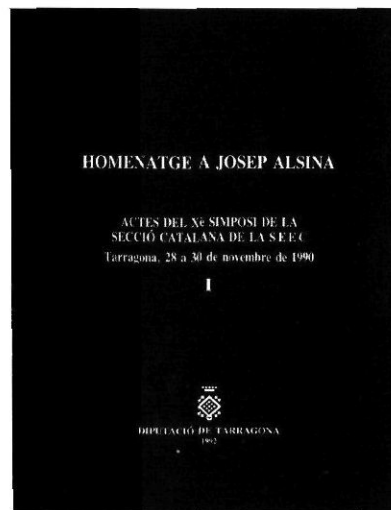
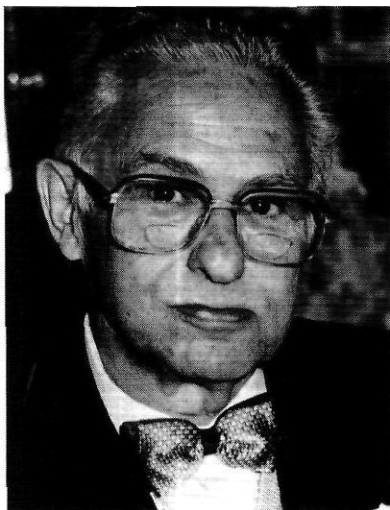
Valentí va ser també un excel·lent traductor dels clàssics llatins. A la Fundació Bernat Metge publicà les seves versions de les següents obres de Ciceró, *Dels deures*, en dos volums de 1938 i 1946, *Brutus* l'any 1943 i *Tusculanes* en tres volums des de 1948 a 1950. A l'altra gran col·lecció de clàssics llatins i grecs que es publicava també a Barcelona, però en traducció castellana, sota els auspicis del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Valentí Fiol va publicar la traducció acompanyada d'un extraordinari estudi de l'obra de Lucreci, l'any 1961. També al castellà va traduir Sèneca, Cèsar i Ciceró, a més de participar en tres volums de les *Fontes Hispaniae Antiquae* aplegades per Schulten.

Josep Alsina i Clota

Si iniciàvem aquest apartat amb les paraules d'un hel·lenista gironí, Pere Pericay, l'hem de cloure amb la biografia i l'obra d'un altre hel·lenista desaparegut recentment. Josep Alsina Clota va néixer a Ripoll el 14 de gener de 1926. L'any 1948 es va llicenciar en Filologia Clàssica amb Premi Extraordinari a la Universitat de Barcelona, on va exercir com a ajudant de classes pràctiques fins que va obtenir la càtedra d'institut que va ocupar primer a Manresa i després a l'institut Ausiàs Marc de Barcelona. L'any 1956 va llegir la seva tesi doctoral i l'any 1958 guanyava la segona càtedra de Grec de la Universitat de Barcelona. Des d'aquesta càtedra, Alsina va posar les bases del que després s'ha anomenat l'escola barcelonina de Filologia Grega. Va fundar l'institut d'Estudis Hel·lènics a mitjans dels anys seixanta i l'any 1968 va promoure la celebració a Ripoll, el seu poble natal, del Ir. dels Simpo-

Josep Alsina i Clota

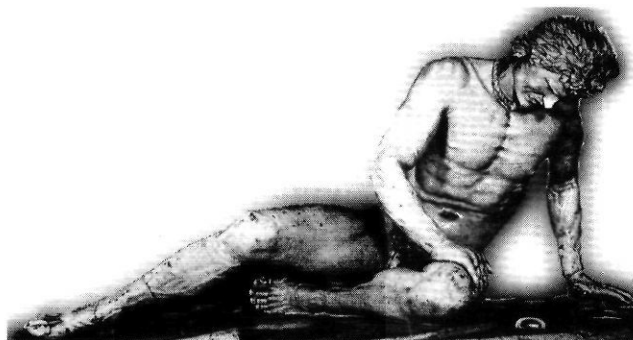

sis d'Estudis Clàssics de la Secció Catalana de la SEEC que, amb una periodicitat bianual i amb caràcter itinerant, reuneixen els estudiosos de la Filologia Clàssica, i dels quals ja se n'han celebrat onze edicions.

El professor Alsina es va dedicar a l'estudi aprofundit dels clàssics sense menysprear-ne la seva divulgació, com ho demostren la gran quantitat d'articles publicats en mitjans de comunicació. La seva dedicació a l'estudi del mite i de la tragèdia grega li van permetre també d'interessar-se per la traducció d'autors grecs. Deia que una traducció és al mateix temps culminació d'una exègesi i un instrument divulgatiu. Així, ell va traduir per a la Fundació Bernat Metge, del Consell Directiu de la qual formava part, els *Idil·lis* de Teòcrit en dos volums de 1961 i 1963, la tragèdia *Alcestitis* d'Eurípides l'any 1964 i els *Tractats mèdics* d'Hipòcrates en tres volums, des de 1972 fins a 1983. Al castellà va versionar Llucià, Píndar, Esquil, Eurípides, Tucídides, Aristòtil i Longí. El professor Alsina va crear escola i avui els seus deixebles segueixen la seva tasca fecunda, no solament entorn del grec clàssic, sinó també a través dels estudis neohel·lènics que també ell va fundar a Barcelona. Així, l'hel·lenisme al nostre país té la continuïtat assegurada.

Com hem pogut veure en aquestes pàgines, el Seminari de Girona primer i la Universitat de Barcelona després, han format tots aquests gironins estudiosos dels clàssics. La tradició dels estudis clàssics és ben arrelada a les terres gironines, segons es desprèn d'aquest repertori que hem presentat. A la mateixa Fundació Bernat Metge algunes de les obres de Ciceró han estat traduïdes i són traduïdes en aquests moments per dos gironins, Dolors Condom i Joan M. del Pozo, un altre gironí, Juli Pallí, hi té en curs de publicació els *Discursos* de Demòstenes, Narcís Xifra hi versiona Sant Gregori el Gran, amb alguns volums ja publicats, i Joan Triadú hi ha traduït Píndar. A més l'escriptora Maria Àngels Anglada, figuerenca d'adopció, ha traduït Meleagre. I la llista es podria allargar més. Llàstima, però, que encara avui, tot i tenir Universitat a Girona, i una Facultat de Lletres emplaçada davant per davant del Seminari en l'antic convent de Sant Domènec, els futurs llatinistes i hel·lenistes hagin de continuar desplaçant-se a Barcelona per a la seva formació.

Mariàngela Vilallonga és professora de Filologia Llatina.

NOTES

- (1) Maria Àngels Anglada recordava la figura i l'obra de mossèn Planas al seu article «Notes sobre dos poetes llatinistes empordanesos» dins *Actes de les Jornades d'homenatge a Dolors Condom, Annals de l'Institut d'estudis gironins XXXI* (1990-1991), pàg. 235-243.
- (2) Vegeu Carles Miralles, «Dues traduccions del canonge Llovera» al diari *Avui* 3-IV-77, pàg. 22.
- (3) Així ho recordava Narcís Figueras *Notes sobre Horaci a Catalunya*, conferència llegida en la commemoració del Bimil·lenari d'Horaci, celebrat a la Universitat de Girona el 7 de maig de 1993: «el 1881 havien aparegut a la *Revista de Girona* sis versions, una de les quals és l'Epode II, però les altres són noves: es tracta de l'Oda a August (III, 5), Als Romans (III, 6), el diàleg amb Lídia «*Donec gratias eram tibi...*» (III, 9), A Mercuri (III, 11) i A Melpòmene (IV, 3)».
- (4) Hom pot llegir aquesta traducció anotada al volum X de l'antiga *Revista de Girona*, corresponent a l'any 1886.
- (5) Com recorda Joana Campistol i Triadú seu article «Xavier Carbó i Maymí. Perfil biogràfic», publicat a *Llumiguia* 500 (1993), pàg. V-X, dins del complet dossier especial dedicat a Xavier Carbó amb motiu del centenari del seu naixement i del setanta-cinquè aniversari de la seva mort.
- (6) Hom pot consultar Mariàngela Vilallonga, «Els clàssics a l'obra de Xavier Carbó i Maymí», *Llumiguia* 500 (1993), pàg. XXXVI-XXXVIII.
- (7) Narcís Figueras l'article mencionat anteriorment fa referència a aquestes discussions entre Llovera i Esclases, detingudament analitzades per Jaume Medina als seus articles «Horàcia en la literatura catalana», *Els Marges* 7 (1976), pàg. 93-106; «L'hexàmetre i el díctic elegíac en la poesia catalana», *Els Marges* 14 (1978), pàg. 3-30 i «La Renaixença i els clàssics llatins», *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*, *Estudis Universitaris Catalans XXVII* (1992), pàg. 317-333.
- (8) Mots reproduïts per Carles Miralles l'article esmentat a la nota 2 d'aquest treball.
- (9) Va ocupar el càrrec de director comercial de l'empresa del Dr. Andreu des de ben jove i fins a la seva mort, tal i com explica David Guixeras al seu article «Joan Mínguez, escriptor trobat», *Revista de Girona* 156 (1993), pàg. 48-53, en el qual aporta dades inèdites del personatge.